

הרב אברהם שפירא

[הרב הראשי לישראל]
ראש ישיבת מרכז הרב

בס"ד

הובאו לפני גליונות מס' שכתבו הרבנים הנעלים מוהר"ר הרב שלמה אישון שליט"א, בוגר ישיבתנו הק', ישיבת מרכז הרב, ועמו הרב אשר מאיר, הרב יהודה פרומן ור' דוד משען שליט"א, חברי "מכון כתר" בנושאים: שמירת שבת בכלכלה המודרנית, תוקף פוליסת ביטוח בהלכה, והיבטים הלכתיים בנוגע להיתר עיסקא. והוא חיבור מקיף בנושאים שהתחדשו בדורות האחרונים וכיום הם דברים שכיחים מאד, וראיתי שהצליחו לברר ההלכות התלויות בעניינים הללו מש"ס, ראשונים ואחרונים. וסידרו ביגיעה גדולה את ההלכות הקשורות בענין.

ודבר גדול עשו בעטם, ורבים יאותו לאורם להקיף את הנושאים הגדולים לפרטיהם, וכתורה יעשו.

יה"ר שיזכו להמשיך ולברר הלכות גדולות בהלכות שבת ובמשפטי ד', ועל ידי העבודות החשובות שיערכו ויפרסמו יתעוררו רבים לסדר את סדרי היחיד והציבור כהלכה, ונזכה להעמיד הדת על תילה, למשפט אלוקיו יורנו.

יעמדו על הברכה גם עורכי הספר הרבנים הנעלים, בוגרי ישיבתנו הק' מרכז הרב, הרב שלמה אישון והרב יצחק בזק שליט"א שבטוב טעמים נערך הספר.

הכו"ח לכבוד התורה

הרב אברהם שפירא

זלמן נחמיה גולדברג

חבר בית הדין הרבני
ראש כולל "דעת משה" - סדיגורה

ב"ה, יום י"ג סיון תש"ט

הנני קובע לפעול בשמחה על חבולת תלמודי חכמים
לצדקו תורה הרבנים חכמי מכון "כת"ב, אשר שמו
מטרתם לפצחוק דפוסים התלויים דתנוי המסחר והכלכלה
הנבוגים דכמעטו ולהורות למינים הפיק הלכות ואין
להתעלם דדעותנו שהתחברו דרכי המסחר והשתלשלת
שאין הרבה פעמים קשה למצוא דפוסקים הפיק לנהוג
דעגרות ויחוי טאקים ופירטי הזווסוד של אולמיה לצפוף
אין דפיעי רבית ואין לנהוג לעשות צוסקה דפיק המזמיר
וגם אין לכלץ צסקי ביטוח שונים
הרבנים חכמי המכון צאלו דמורה כמה שנים דסקופה
ודציון ודברו בהלכות המקור השל והחזמות צפ שכיצו
לפוסקים שחכמו חכמי הפירות האחרונים והצלוסל
לקיה באשי יחאו דציעיהם לומפי הספר

ואחרי דדוכה שיהן הקרה שיתקצלו דדמיה וינהגו כל
ישמאל דפיק התורה ולאו יכשלו דציעיהם הו

בלמן נחמיה גולדברג

ד"ר זלמן נחמיה גולדברג
ירושלים

זלמן נחמיה גולדברג
חבר בית הדין הרבני
ראש כולל "דעת משה" - סדיגורה

ב"ה, יום י"ג סיון תשנ"ט

הנני בזה לדבר בשבחם של חבורת תלמידי חכמים גדולי תורה הרבנים חברי מכון "כת"ר" אשר שמו מטרותם להעמיק בדינים התלויים בתנאי המסחר והכלכלה הנהוגים בזמנינו ולהורות לרבים הדרך הנכונה איך להתנהג בדורינו שהתרחבו דרכי המסחר והשתנותם שלכן הרבה פעמים קשה למצוא בפוסקים הדרך לנהוג בשבתות וימים טובים ופרטי האיסור של אמירה לעכו"ם והן בדיני רבית ואיך לנהוג לעשות עיסקה בדרך המותרת וגם איך לבצע עסקי ביטוח שונים.

והרבנים חברי המכון עמלו בתורה כמה שנים בשקידה ובעיון ובררו ההלכות ממקור הש"ס והראשונים עד שהגיעו לפוסקים שחברו חכמי הדורות האחרונים והעלו סלת נקיה כאשר יראו בעיניהם לומדי הספר.

ואחתום בברכה שיתן הקב"ה שיתקבלו דבריהם וינהגו כל ישראל בדרך התורה ולא יכשלו בעבירה ח"ו.

זלמן נחמיה גולדברג

בס"ד, י"ח בתמוז ה'תשנ"ט

לשכת הרב הראשי
הרב יעקב אריאל

מכתב ברכה

"תורת ה' תמימה משיבת נפש". תמימה - רוצה לומר שלמה. כאשר לומדים תורה בשלמות, מקיפים נושא מכל צדדיו הרבים ומיישמים אותו בחיי המעשה, נעשית התורה משיבת נפש. היא מחיה את הנפשות. היא מחברת את החיים לתורה ומרעננת את החשיבה ההלכתית, כשהיא נזקקת להדרכה מעשית.

הנתק שעלול להיווצר חלילה בין המציאות הכלכלית המתהווה לבין תורתנו הנצחית הוא חמור ומסוכן, הוא מסוכן למציאות הכלכלית שעלולה להתערטל מכל ערך רוחני ומוסרי. וסכנה לתורה, חלילה, שעלולה להידחק לקרן זוית וליהפך לרעיונות מופשטים שאינם ישימים, כביכול, בחיי המעשה. תורה כזו אינה תורה תמימה. ומציאות כזו היא מציאות פגומה. בירורי הלכות למעשה בחיי המסחר והכלכלה הם סם חיים המשיב את הנפש העייפה והמעולפת בצמא המשוטט במדבר החיים השומם מתורה.

כנווה במדבר הוא ספר זה המונח לפנינו. מחיה רוח ומשיב נפש.

יעמדו על הברכה העוסקים במלאכת החיבור והעריכה וההוצאה לאור של הספר. ספר זה עוסק בשאלות המסחר המרכזיות והחשובות ביותר בחיי המסחר והכלכלה שלנו. בשאלות ביטוח, היתר עיסקא, שבת ועוד. המחברים הרחיבו והעמיקו בנושאים המסובכים והמורכבים, ודנו בהם מכל צדיהם, מהתלמוד והראשונים ועד פוסקי דורנו. הושקעה כאן עבודה רבה וראייה הם המחברים לרוב התשבחות על התמודדותם עם הנושאים הקשים בכישרון רב ובחריצות גדולה.

מבלי להתייחס למסקנות המעשיות שהעלו המחברים, עצם עיסוקם בנושאים אלו, ברמה גבוהה וברצינות, בשפה ברורה ובסדר נאות, ראוי להערכה רבה.

דורנו זקוק מאוד לעבודות מסוג זה. ואין לנו אלא לאחל להם ולמכון כתר שימשיכו בדרכם זו לברר וללבן סוגיות מעשיות בחיי המעשה ע"פ אורה של תורה, אשר תאיר את כל דרכי החיים, וידעו כולם שיש תורה בישראל, תורה חיה ומאירה, וישמעו רחוקים ויבואו ויתנו לה כתר מלוכה.

הערה: בקונטרסו הארוך והחשוב של הרב שלמה אישון הוא דן בין היתר בשליחות בחילול שבת. יש להעיר על כך מתשובות חתם-סופר או"ח סי' פ"ד שבשבת אין מקום למושג "שליחות". כי סו"ס המשלח נח בשבת, ומלאכתו של שלוחו אינה מפריעה את מנוחת גופו של המשלח. לכך אין ליחס שליחות לחילול שבת ע"י אחר. אמנם רש"י בשבת קנ"ג א' ד"ה מאי השתמש במונח "שליחות" כדי להסביר את איסור האמירה לנכרי בשבת, אך כוונתו בודאי למושג מושאל, וכמו שהחת"ס שם מביא לכך מה דוגמאות מהש"ס, כגון: שליחותיהו קעבדינן בבתי הדין (גיטין פ"ה) ובפולחן האשרה של הגויים בא"י (ע"ז נ"ג), בכל אלו אין הכוונה ל"שליחות" במשמעות הרגילה שלה, אלא במשמעות של מתן רשות ואולי לזה התכוין רש"י בפירושו לתורה, בו דן הרב אישון, שגם מתן רשות לאחרים לעשות מלאכה בשבת אסורה, אולם לא מדין שליחות הרגיל. בבתי הדין הכוונה היא שהסמוכים הרשו לשאינם סמוכים לדון. וכן בע"ז בא"י, מתן הרשות לגויים לעבוד ע"ז בא"י אוסר את האשרות בהנאה. וא"כ יתכן שרש"י סובר שמתן רשות לאחרים לחלל שבת יש בו איסור (ויתכן שרש"י על התורה, שכידוע אינו מפרש תמיד ע"פ ההלכה, אלא לישוב פשוטו של מקרא, מפרש פסוק זה שבשבת יש איסור חפצא, או שהברייתא הזו היא ברוח ב"ש ששביתת כלים אסורה, ולכן גם מתן רשות לאחרים לחלל שבת אסורה מהתורה. אך למעשה גם רש"י מודה שיש באמירה לנכרי איסור שבות בלבד). עכ"פ אין לעני"ד מקום לדון בנושא זה מדין שליחות רגיל.

פתח דבר

בפירושו לסידור עולת ראייה מבאר הרב קוק זצ"ל את אחת הבקשות שמרכיבות את ברכת החדש והיא - "חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא".

וכך כותב הרב:

"חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא" - שתהיה יראת החטא מעורבת עם החיים. כי יש אנשים שיש בהם יראת חטא אבל אינה חזקה אצלם ועל כן בהיותם מתרחקים מהמון החיים ושאוּנם יהיו יראי חטא וכיון שיבואו בחברת החיים, במפעלים ובעסקים תסור מהם יראת החטא מפני שאינה מוגבלת יחד עם חייהם ועל כן מבקש על חלק טוב זה של חיים שיש בתוך החיים עצמם יראת חטא וכענין שאחז"ל - "אתהלך לפני ה' בארצות החיים - זה מקום שווקים" (יומא ע"א).

הרב מדבר על האתגר הגדול שבהתמודדות האדם המאמין ירא החטא עם "חברת החיים - במפעלים ובעסקים" כאן דרושה מידה מיוחדת של יראה המגובלת בתוכיות החיים ואינה מנותקת ומרוחקת מ-"המון החיים ושאוּנם".

דומה כי פן משלים לדברים אלו הוא גם ההתמודדות עם סימני שאלה רבים שמעורר "מקום השווקים" ובפרט כאשר המתפתח במקומות הללו קרי: מקום המסחר, המפעל והעסקים, מעלה מושגים חדשים שלא נדרשה להם הפסיקה ההלכתית עד כה.

המחקרים מבית מדרשו של מכון כת"ר מנסים לתרום את חלקם להתמודדות זו בהיותם נוגעים בהיבטים שונים של ניהול חיי הכלכלה והמסחר עפ"י ההלכה.

הכרך שלפנינו, הכרך השני בסדרת "כת"ר", הינו פרי עבודת מחקר מקיפה ויסודית שנערכה במשך מספר שנים. נושאי המחקר בספר מתפרסים הפעם על פני שלושה מחלקי השולחן ערוך: שמירת שבת בכלכלה המודרנית מתחום אורח חיים, ביטוח בהלכה מתחום חושן משפט וענייני ריבית מתחום יורה דעה.

בהתאם ליעדי מכון כת"ר מתפרסים המחקרים גם בספר זה, כבקודמו, לשתי מערכות: מחקר עיוני מקיף ומעמיק בכל אחד מהתחומים השונים והשלכות מעשיות הנובעות מן המחקר.

שמירת השבת כהלכתה תוך מעורבות בחיי הכלכלה המודרנית, הינה, במציאות ימינו, משימה שאיננה פשוטה. מעורבות עמוקה בחיי הכלכלה כרוכה, במקרים רבים, בשותפות ברמה זו או אחרת, אם במישרין ואם בעקיפין, במפעלים העובדים בשבת. רבים, אף משלומי אמוני ישראל, נמנעים מלשאול ולברר את גבולות המותר והאסור בתחום זה, אם מחשש לתשובות מחמירות ואם מחמת חוסר מודעות לבעיות שבמעשיהם.

המחקר הראשון שבספר עוסק בסוגיה סבוכה זו ולכך חשיבות כפולה: האחת בעצם העלאת הנושא ויצירת מודעות ציבורית, והשנייה האפשרות למצוא הדרכה ופתרונות הלכתיים למגוון נושאים הכרוכים בפעילות כלכלית בשבת.

עיסקת הביטוח הינה אחת מן העיסקאות הקדומות ביותר מתחום הכלכלה אשר זכו להתייחסות הלכתית. ברם, כמו בענפים אחרים במשק, גם בענף הביטוח חלה התפתחות אדירה ועל כן קיימת חשיבות גדולה בבדיקת ההיבטים ההלכתיים של פוליסת הביטוח המצויה כיום.

גם בהקשר לכך יש לציין כי עסקת הביטוח היא עסקה שכיחה ביותר, ודומה שאין כמעט אדם שאינו קשור לעסקת ביטוח כלשהי. למרות זאת מעטים השואלים את עצמם האם החוזה עליו הם חתמו תקף מן הבחינה ההלכתית, האם כרוכים בו אי אלו איסורי הלכתיים ועוד. בשאלות אלו עסק המחקר השני המתפרסם בספר.

"הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכלי". איסור ריבית הוא מן האיסורים שאין להם מזל. במציאות הכלכלית בימינו, כמו גם בדורות הקודמים, הלוואות בריבית וכן עסקאות אחרות הכרוכות בריבית הינם תופעה נפוצה.

הצורך במציאת פתרון שיאפשר בפועל הלוואה בריבית בלא לעבור על איסור ריבית החמור, הביא ליצירתו של "היתר עיסקא". מחקר מקיף אודות מהותו של היתר זה ושלבי התפתחותו מצוי גם כן בכרך שלפנינו.

השימוש ב"היתר עיסקא" עלול להיות בעייתי כאשר מדובר בהלוואה שלא נועדה לשם השקעה הנושאת רווחים כי אם לשם רכישת מצרכי מזון וכדומה. בכדי להתמודד עם הבעיה העלו הפוסקים מספר הצעות. פיתוח של אחת מן ההצעות מצוי במחקר השני בענייני ריבית המתפרסם בספר. מחקר זה כולל, בנוסף לדיון ההלכתי, גם הצעת נוסח "היתר עיסקא" אשר נועד למקרים בהם אין בכוחו של היתר העיסקה המקובל לאפשר את הלוואה בריבית.

* * *

עבודת המכון ממשיכה, ב"ה, במתכונת שהותוותה מראשית דרכה. המחקר מתבצע ע"י ת"ח מובהקים בעלי יכולת התמודדות והיכרות עם חיי המעשה והכלים המתחדשים בפעילות המשק המודרני.

את עבודת המכון ממשיכים ללוות אנשי מקצוע מן השורה הראשונה במערכות הכלכלה והמשפט, בעלי מודעות ורצון להענות לאתגר השלוב שבין חיי עולם לחיי המעשה.

כמו כן מוסיף ומלווה את עבודתנו נשיא המכון הגרז"נ גולדברג שליט"א המקדיש זמן רב לעבור על המחקרים ולגבות את המסקנות הנגזרות מהם. היננו מודים לו מעומקא דליבא ומתפללים לה' שיאריך ימיו ושנותיו בטוב.

חובה נעימה היא לנו להחזיק ברכה לאלו המלווים אותנו והמחזקים את ידינו בהמשך דרכינו.

ידידנו מר יחזקאל הלר ממשיך ומסייע לעבודת מכון כת"ר הנקרא על שם הוריו משה ומעטל ז"ל. תהי משכורתו שלימה מאת ה'.

מר דוד ארבל ומר יצחק יפין מוסיפים ללוות את הפעילות בהשקעה מרובה ובמסירות תוך כדי מעורבות פעילה בכל תחום שנדרש. יעמדו על התודה והברכה.

ברכה ותודה לעו"ד ד"ר יעקב ויינרוט אשר תרם להוצאת כרך זה ומעורב בהמשך עבודת המכון.

כמו כן נחזיק טובה למר מאיר ברכפלד המעורה בעבודת המחקר השוטף ואף העמיד קרן שנתית לאגף מאגפי המחקר.

עוד נודה לחברת ביטוח איילון אשר נטלה חלק במחקר בתחום העקרונות ההלכתיים בהסכמי ביטוח.

נוסיף להודות לידידנו חברי המועצה הציבורית שעל יד מכון כת"ר מר אורי בן נון, מר ישראל איגרא, ומר נתן דרייפוס אשר אנו נעזרים בהם בהזדמנויות שונות הנקרות בדרכנו.

נודה למר חנניה ריצמן הפועל רבות והמסייע במסירות בתחום העבודה המנהלית של המכון.

נסיים בתפילה לבורא עולם שיחזקנו ויאמצנו שלא תצא תקלה מתחת ידינו ונוסיף לשכלל את עבודתנו ולהוציא לאור כרכים רבים נוספים ובכך להוסיף ולצעוד לקראת התגשמות החזון הגדול של יצירת "ממלכת כוהנים וגוי קדוש".

יצחק בזק

שלמה אישון